

Uluslararası Politikada Sistem Düşüncesi

Süleyman ELİK*

ÖZ

Sistem teorisi hem sosyolojinin hem de uluslararası siyasetin en önemli çalışma alanlarından biri olmuştur. Sistem teorisini en kapsamlı şekilde ele alan ilk siyaset bilimci Morton Kaplan, gelenekselci metodun karşısında yer alarak çalışmalarını davranışsalci akımın içinde yürütmüştür. Buna karşın Hedley Bull düzen kavramını üretmiştir. İngiliz okulu teorisyenlerinden Barry Buzan ve Richard Little'in sistem tarihi yazımı denemesi ise alternatif bir sistem analizi sunmuştur. Morton Kaplandan sonra uluslararası siyasete üst seviyeden bir bakış, Kenneth Waltz tarafından yapılmıştır. O dünya siyasetinde Soğuk Savaş dönemini açıklayarak tepeden bir bakış açısı sunmuştur. Fakat Soğuk Savaş sonrası dönemde Sosyal İnşacılık yaklaşımının yapı ve yapan ilişkisini açıklaması, uluslararası siyasete dair yeni bir kuramsal deneme sunmuştur. Onların yaklaşımı, bir tarih yazımında kullanılmaktan ziyade sistem içindeki değişimi açıklamaya yöneliktir. Diğer taraftan Haas'ın sistem yaklaşımı ise uluslararası örgütlerin sistem içinde oynadığı role dikkat çekmektedir. Onun sistem yaklaşımı, sistemin bir parçası olan yapı konusunda bir öngörü sunmasına rağmen siyasi bir tarih yazımına bir katkısı söz konusu değildir. Buna karşın Resocrance'ın denemesi, en başarılı sistem tarihi yazımlardan biri olarak değerlendirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Sistem, Uluslararası Örgütler, Yapı, Birim, Devlet

The Idea of International System in International Politics

ABSTRACT

System theories have been occupied the agenda of both sociology and international politics since the divergence in social sciences. Morton Kaplan is the first political scientist substantially examines system theory in the framework of behavioralist perspectives whilst opposing traditionalist theorists. Whereas Hedley Bull who was the main figures developed the concept of order. Barry Buzan and Richard Little introduce an alternative approach to systemic theories by focusing of international history. Kenneth Waltz presents a macro perspective in use international politics. He successfully explains Cold War condition of world politics. However, constructivist understanding in international politics bring about agent-structure debate in explanation of post-cold war in the world affairs. The constructivism is not aimed at writing of a political history but explain the dynamics of change and continuity of international system. On the one hand, Ernst Haas's systemic approach explores the role of international organization which plays effective role in the system. He considers that international organization is that one of the components of current international system, but not helpful in writing of political history. One of the successful attempts has been made by Richard Resocrance in writing of history of international system.

Keywords: International System, International Organization, Structure, Unit, State

1. Giriş

John J. Weltman (1973), "*System Theory in International Relations*" adlı çalışmasına, Âdem ve Havva'nın cennetten kovulurken "*sevdiğim biz büyük bir değişim dönemindeyiz*" ifadelerini aktararak başlar. Benzer şekilde, Batı medeniyetinin en önemli yapıtlarından biri olan John Milton'un (2005) "*Paradis Lost*" adlı çalışması da insanlık tarihinin serüvenini, Âdem'in dünyaya inşiyle başlatır. Tevrat, İncil ve Kuran'da anlatılan peygamber kıssaları, insanlık tarihindeki değişim ve dönüşümler hususunda bilgiler sunmaktadır. Farklı din anlayışlarına rağmen İbn Arabi'nin "*Fusus el-Hikem*"deki sembolik anlatımı ve Milton'un şiirsel anlatımı, insanlık tarihinin dinsel kökenlerinin ortak bir şura dayandığını göstermektedir (Demirli, 2009). Fakat dini metinler üzerinden bir uluslararası ilişkiler tarihi yazımı, bilimsel normlarca uygun görülmemektedir. Çünkü İnsanlık tarihine yön veren liderler ve olaylar döngüsünün gerçekliği, daha çok siyasi tarihin konularından biri olagelmıştır. İnsanoğlunun kurduğu sosyal, siyasal ve ekonomik düzen her ne kadar farklı karakterlerde olsa da değişimin gerçekleşmesinde iç sosyal dinamikler ve devletlerarası dış ilişkilerin birbirini inşa etmesi daha etkili olmaktadır.

* **Corresponding Author/Sorumlu Yazar**, Doç. Dr., Türkiye Cumhuriyeti Seul Büyükelçiliği ve İstanbul Medeniyet Üniversitesi, eliksuleyman@gmail.com

Makalenin Gönderim Tarihi: 16.12.2022; Makalenin Kabul Tarihi: 06.04.2023

Citation/Atf: Elik, S. (2023). Uluslararası politikada sistem düşüncesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 50, 89-105. <https://doi.org/10.52642/susbed.1220091>

Bu çalışmada ilk olarak, “Uluslararası sistemin şekillenmesini belirleyen esas güç unsuru ulus devlet mi yoksa Tanrısal bir akıl mı?” sorusuna cevap aramak yerine, uluslararası sistem konusunda mevcut olan literatüre dair teorik bir değerlendirme sunulacaktır.

İkinci olarak, uluslararası tarih yazımında makro teorilerin ne gibi bir katkısı olduğu araştırılacaktır. Analiz düzeyinde üçüncü suret olarak belirlenen sistem konusu, üst bir çerçeve kavram olarak devletlerin iç politikalarını da kapsar. Bu bağlamda David Singer’in (1961) meşhur makalesinde iki düzeyli analiz kullanılmıştır. Ona göre, uluslararası politikanın analizinde sistem düzeyi ve devlet düzeyi analizi esas alınmalıdır. Diğer taraftan Waltz (2018) ise bu düzeye bireysel düzeyi ilave etmiştir. Bu üçleme, dış politika çalışmalarında devletlerin birbirleriyle ilişkilerini izah etmek için kullanılmıştır.

Westfalya Anlaşması (1648), modern devletin inşasında ana kırılma noktası olarak kabul edilmiştir. O zamana kadar devletin karakteri konusunda geniş bir teorik alt yapı oluşmasına rağmen bu barış anlaşmasının getirdiği en önemli yenilik, dini otoritenin, devletler arası anlaşmalarda masanın dışında bırakılmasıdır. 1789 Fransız Devrimi, ulus devletlerin oluşumunda özgürlük, eşitlik ve kardeşlik gibi kavramları kapsayan vatandaşlık kavramını ortaya çıkarmıştır. Napolyon Avrupa Düzeni ise milli ordu fikrini hayata geçirmesiyle vatan kavramını siyasal bilgiler literatürüne katmıştır. 1815 Viyana Kongresiyle birlikte, uluslararası sistemde ulusal monarşiler lağvedilerek ulus-devlete doğru bir akış söz konusudur. Neticede, 1945 sonrası uluslararası düzende bireyin özgürlüğünü esas alan yaklaşımlar ileri sürülmüştür. İki kutuplu uluslararası düzende demokrasi ve insan hakları gibi söylemler, Batı’daki siyasal bilgiler literatürüne insan odaklı bir analiz düzeyi sunmuştur.

Bu çalışmada, uluslararası sistem tarihinin, sistem kavramı esas alınarak yazılıp yazılmayacağına bakılacaktır. Dolayısıyla sistem konusunda Avrupa merkezli anlayış kapsamında bir literatür taraması yapılacaktır. Böylece farklı yaklaşımların, uluslararası sistem tarihi yazımına katkısının ne düzeyde olduğu gösterilecektir.

Çalışmanın birinci kısmında, fonksiyonel sosyolojinin konularından biri olan sistem düşüncesi ele alınacak ve sistemin sosyal yapısı ile ilgili açıklayıcı öngörüler sunulacaktır. Makalenin ikinci kısmında, esas olarak uluslararası ilişkilerde genel sistem teorisini ele alan düşünürlerden olan Morton Kaplan (1957), Kenneth Neil Waltz (2010), Ernst Haas (2008), Richard Resocrance (1963) ve Barry Buzan ve Richard Little’in (2000) yaklaşımları ile Hedley Bull’un (2012) sistem yerine kullandığı *uluslararası düzen* konusu ele alınacaktır. Çalışmanın son kısmında ise sistem konusunda paradigmlar arası tartışmalar incelenecektir.

2. Sistem Düşüncesinin Sosyolojik Kökenleri

Sosyoloji alanında sistem konusunda en kapsamlı Türkçe çalışma, Sosyolog Yunus Yoldaş (2019) tarafından yapılmıştır. Yoldaş, çalışmasının ilk kısmında, Ludwig von Bertalanffy’nin biyoloji kuramı içinde temelini attığı *Genel Sistem Kuramını* ele almıştır. Bertalanffy’nin yaklaşımı, disiplinler arası bir paradigma olarak akademik çevrelerde etkili olmuştur. Bertalanffy bütüncül yaklaşımına ilaveten, Talcott Parson’un *Yapısal İşlevsel Sistem Kuramı* da sosyal bilimler alanına girmiştir. Yoldaş, çalışmasının son kısmını ise Alman sosyolog Niklas Luhmann’ın görüşlerine ayırmış ve Parson’un *Yapısal-İşlevsel Sistem Kuramını* ele alarak işlevsel-yapısal sistem kuramını daha da geliştirmeye çabalamıştır (Yoldaş, 2004).

Diğer taraftan Weltman, sosyolojinin bir çalışma alanı olan sistem yaklaşımlarını, uluslararası ilişkilerde metodolojik bir araç olarak kullanan ilk bilim insanı olmuştur. Çalışmasının ilk kısmında sistem düşüncesinin kökenini açıklamaya çalışmıştır. Weltman, açıklayıcı yaklaşımın zayıf noktasını taraflı ve tahmin edilemez olarak görmüştür. Fikrini, “açıklayıcı yaklaşım bilimselliğe ne kadar yaklaşabilirse o kadar amaca ulaşmış olur” şeklinde ifade etmiştir (Weltman, 1973). Robert Kaplan’ın sistem tanımını esas alan Weltman, süreç ve dengenin fonksiyonel olmasının gerekli olduğunu iddia etmiştir. Ona göre, dengesizlik durumunda sistemin çözülmesi söz konusudur. Bundan dolayı denge hem istikrarı hem de istikrarsızlığı getirir. Sistemin yapısı ve parçaları gözlemlenebilir olması gerekir ki devletlerdeki değişim ve buna bağlı olarak sistemdeki değişime neden olan gizli değişkenler tespit edilebilsin. Sistem kendi başına düşünülmediğinden, sistemin çevresinin sistem üzerindeki değişime olan etkilerine de bakılmalıdır. Ona göre bu iki tür etkileşim, ters tepki olarak ifade edilen termostat metaforuyla anlatılır. Termostat hem odayı ısıtır hem de serinletir. Dolayısıyla odanın sıcaklığı, termostatın çalışma sistemini ayarlar. Bu bağlamda çevre ile sistem arasında da benzer bir etkileşim söz konusudur. Sistem, öğrenici bir tavırla çevreye uyum

sağladığı gibi çevre de sisteme aynı şekilde uyum sağlar. Başka bir deyişle, yapı ile süreç arasındaki uyum ya da öğrenilen bir davranışa dönüşür (Weltman, 1973).

İkinci yapısal sosyolojik yaklaşım ise Marion J. Levy (1952) tarafından sunulmuştur. Onun fonksiyonel sosyoloji konusunda yapmış olduğu çalışmalar, yapının tanımına ciddi katkılar sağlamıştır. Ona göre yapı, bir örüntü, gözlemlenebilir bir nizam, hareket ve operasyonu ifade eder. Fonksiyon ise zamana göre yapıda değişen operasyonlara göre sonuçlanan koşulları ve devlet işlerini ifade eder. Buna göre sistem teorisi, kısmi bir genelleştirmeden yanadır; daha çok görünür aktiviteleri anlamaya çabalar. Süreç ise deneysel bir tasniften ziyade otonom bir analitik bir yapılandırma olarak görülür (Marion, 1952).

Diğer taraftan Martindale (1965), sistem düşüncesine yeni bir açılım getirmiştir. Bu açılım, Pozitivist Organizma yaklaşımıdır. Toplum sosyolojisi anlatılırken liberal görüşün karşısında yer alan bu yaklaşım, metafizik görüşe de karşıdır. Fakat bu yaklaşım, Weltmen'e göre bütüncül ve teklik gibi iki zıtlığı beraberinde getirmiştir (Weltmen, 1973). Pozitivist düşünür August Comte ve Darvinci Sosyolojiyi birleştirerek kendi sosyal Darwinizm kuramını kuran Herbert Spencer da bu görüş içinde yer almıştır. Weltmen'e (1973) göre, fonksiyonel sosyologlardan Talcott Parsons, Robert Merton ve Marion Levy'nin fonksiyonel yaklaşımları, aktörlerin davranışlarını ve sistemi oluşturan ve devamını sağlayan faaliyetlerin durumlarını açıklayabilmektedir. Ona göre Marion Levy fonksiyonel yaklaşımının, temel analiz düzeyi olarak toplumu esas alması söz konusudur. Bu da onun yaklaşımlarına daha geniş bir teorik bir analiz sunma imkânı vermiştir (Weltmen,1973). Siyaset biliminde teorik olarak benzer yaklaşımı, David Easton yapmıştır. Easton (1965) siyasal sistemi, sosyal davranışları soyutlayarak birbirleriyle ilişkileri ile olan ilişkilerini tanımlamıştır. Fakat bu tip fonksiyonel yaklaşımlar ne sosyoloji alanında ne de siyaset biliminde entelektüel bir yenilik sağlayamamıştır.

3. Uluslararası İlişkilerde Sistem Düşüncesi Konusunda Tartışmalar

Uluslararası sistemi bir başlık ya da ayrı kavram olarak ele alan birçok çalışma olmasına rağmen bu çalışma, disipline bir süreklilik ve yenilik sağlayan sistem kuramcılarının tezlerini tartışmaya açmıştır. Bu da sosyolojik yaklaşımlardan farklılık arz etmektedir. Bir tarafta davranışsal metodolojiye yaslanan sistem teorisyenler, diğer tarafta ise geleneğe dayalı anlatıya yaslanan sistem teorisyenleri söz konusudur. Morton Kaplan (1966) ile Hedley Bull (1969) arasında geçen tartışma, sistem teorisinin ölçülüp ölçülemeyeceği hususuna giriş olarak kabul edilebilir. İngiliz okulu teorisyenleri, uluslararası sistem tarihini bir uluslararası toplum tarihi olarak başarılı bir kurgulama ile yazmaya çalışmışlardır (Watson, 2009; Watson ve Bull, 1984). Diğer taraftan, Morton Kaplan (1963) gibi deneye dayalı açıklamalarda bulunma denemeleri söz konusudur. Fakat bu düşünürlerin ortak tematik noktası, etkileşim ve bunun sonucunda ortaya çıkan değişim, süreç ve yapı analizleridir.

3.1. Morton A. Kaplan ve Sistem Yaklaşımı

Morton Kaplan'ın (1957) uluslararası politika alanında geliştirdiği sistem teorisi, sosyal teorisinin araçlarından biridir. Kaplan (1957), "*System and Process in International Politics*" adlı çalışmasında sosyal sistemin doğası konusunu tartışmaya açmıştır. Çalışmasının ana tezi, uluslararası sistemin altı modelle açıklanabileceğine dair iddiasıdır. Kaplan, her sistem modeli için geçerli olduğuna inandığı beş değişken seti öngörmektedir. Bunlar, temel kurallar, değişim kuralları, aktör sınıflandırıcı değişkenler, kapasite değişkenleri ve haberleşme değişkenleridir (Arı, 1990). Kaplan, daha çok sistemin değişiminde etki eden kuralları ve sistemik etkinin araçlarının neler olduğunu incelemiştir. Kaplan, sistemi "*birbirleriyle çok sıkı ilişki halinde olan ve kendilerine özgü davranışsal düzenlilikler ile dış çevreden ayrılan değişkenler dizisi*" olarak tanımlamaktadır (Kaplan, 1957). Onun tanımlamasına göre, kurguladığı beş sistem tarzı hususunda varsayımlar geliştirme imkânı oluşmuştur. Buna göre temel kurallar, sistem içinde devletlerin rasyonel davranışlarını ifade eder. Devletlerin davranışlarında herhangi bir değişim söz konusu olursa sistemin "basamak düzeyi işlevi" değişimine neden olur. Örneğin devrimler, bu tip fonksiyonları icra eder. Bu kurallardan herhangi birinde aksama olursa bu durum, sistemin istikrarsızlığı ile sonuçlanabilir (1957). Kaplan'a göre sistem, eşit ve istikrarlı olmalıdır. Siyasal sistem içinde eşitlik, düzenli bir devlet sistemini gerektirir. Bu durum, daha önce verilen termostat örneğinin çalışma modelinin bir benzeridir. Fakat üst düzey düzen, daha kompleks bir davranış durumlarının oluşmasını gerektirmektedir. Kaplan, eşitlik içinde

değişim ile sistemde değişimi birbirinden ayırmıştır. Ona göre, Fransız sisteminde 1789 ihtilaliyle değişen monarşi düzeni, ancak 1815 Viyana düzeni ile yeniden bir düzene kavuşma imkânı elde edebilmiştir. Devletlerin davranışlarındaki kuralların değişimi, aynı zamanda esas kuralların yeniden belirlenmesiyle sağlanmıştır (Kaplan, 1957). Ona göre siyasi sistem, normatif düzen sunan ilk kurallardır ve bu da evrensel hukuk kurallarından farklılık arz eder (Kaplan, 1957). Uluslararası sistemin kendisi bir siyasi sistem olarak kabul edilmez, fakat din gibi kurumlar, hükümet gibi fonksiyon icra ettiği için siyasi sistem içinde değerlendirilir. Kaplan, siyasi düzenin ana karakterini bağımsızlık olarak kurgular. Ona göre bu da sistem ve alt sistem olarak iki kısımda incelenir. Dolayısıyla uluslararası sistem, politik bir sistem değildir. Ancak bu sistem içine dahil olmak isteyen ulus devletler vardır (Kaplan, 1957). Kaplan, devletlerin siyasi rejimlerini demokratik ve diktatörlük olarak iki kısma ayırır. Neorealist akım gibi o da devleti hiyerarşik düzen içinde görür. Kaplan, uluslararası sistem modelleri altı kısımdan oluşmasına rağmen, bunlardan siyasi tarih ile örtüşen iki önemli modelini çalışmasında kullanır. Bunlar, güç dengesi sistemi ve gevşek iki kutuplu sistemlerdir. Diğer sistem modelleri ise sıkı iki kutuplu sistem, evrensel sistem, hiyerarşik sistem ve birim veto sistemleridir. Bunların, sistem tarihi yazımında herhangi bir kullanımı söz konusu değildir.

Morton Kaplan'ın (1957) geliştirdiği sistemlerden ilki, "*güç dengesi*" sistemidir. Tarihsel sosyoloji ile ilgili olan bu model, 18'inci ve 19'uncu yüzyıllarda Avrupa devletleri arasında gerçekleşen altı ya da sekiz devletten oluşan denge sisteminin, devletler arası ilişkilerin nasıl oluştuğunu izah etmeye çalışır. Ona göre bu sistemin en bağlayıcı kuralı, savaşın durdurulmasından ziyade milli aktörlerin ortadan kaldırılması ya da ulus üstü örgütlerin temel prensiplerine bağlı olan aktörlerin sınırlandırılmasının gerekliliğidir. Fakat bu prensibin ne kadar kabul görüp görmediği tartışmalı bir konudur. Örneğin Polonya'nın bu kulübe dâhil edilmemesi ve büyük güçler tarafından paylaşımı, Kaplan'ın açıklamadığı konulardan biridir. Güç dengesi sisteminde temel aktörlerin en az beş olması gerektiğine inanan Kaplan, aktörlerin sayısının beşin altına düşmesi durumunda istikrarsızlık ya da sistemin çökmesinin söz konusu olduğunu belirtmiştir. Sistemin tarihsel olarak uygulandığı dönem, 18'inci ve 19'uncu yüzyıllardır. İttifaklar dışında kalan devletlerin sayısının çok olması, diğer bir istikrarsızlık kaynağıdır. Benzer şekilde ittifakların sayısının fazlalaşması da aynı sonuçları verecektir. Kaplan'a göre denge politikalarını en iyi izleyen devlet, İngiltere olmuştur. Bunun temel nedenini ada ülkesi olması ve çatışma bölgelerinden uzak olması olarak açıklamıştır. Güç dengesi yaklaşımında ideolojiden ziyade denge unsuru hakimdir. Savaşlar sınırlı gayeler için yapılır. Başat güç olma yarışında güçler birbirlerini dengeleyerek içlerinden birinin sürekli hakimiyetini engeller. Bu durumda uluslararası hukuk, devletler arası ilişkilerde etkin bir rol oynayabilir. Kural dışı hareket ve çabalar, uluslararası örgütlerin artması ve ideolojinin baskın hale gelmesi durumunda güç dengesi sisteminin çökmesi söz konusudur.

Kaplan'ın (1957) ikinci modeli ise "*geniş iki kutuplu*" sistem modelidir. Yoğun bir şekilde üzerinde durduğu bu model, iki büyük gücün etrafında geniş bir yelpazede kümelenen devletlerin karşı ittifaka dahil edildiği bir sistem modeli olarak verilir. Ayrıca bu sistemde, bağlantısız olan devletler ve Birleşmiş Milletler gibi evrensel örgütlere üye olan devletlerin varlığı söz konusudur. Bu sistemin güç dengesinden farklılığı, aynı zamanda arabulucu rolü olmasıdır. Bu rolü ise bağlantısız gruba üye olan ülkeler ile evrensel örgütlere üye olan ülkeler yerine getirirler. Güç parametreleri bağlamında iki güç arasında ikinci nükleer vuruş gücüne sahip olma durumu önem arz etmektedir. Varşova Paktı ve NATO Paktı gibi yapılarda, eğer bloklardan biri hiyerarşik bir yapıya sahip, diğeri gevşek ise; gevşek yapıdaki devletler, bloksuz devletlerle ilişki geliştirebilirler. Fakat hiyerarşik yapıda olan devletlerin varlığı, diğer bloku da etkiler ve onun blok dışı hareketini de sınırlar. Eğer iki kutupta sıkı bir hiyerarşik durum söz konusu olursa o zaman üyelikler çok katı bir şekilde uygulanır. Kaplan'ın iki gevşek kutuplu sistem modelinin kurallarını sekiz madde halinde işlediği esaslar, soğuk savaş dönemi ABD ve Sovyet Rusya arasında gelişen ilişkileri izah eder. Bu sistemde toplam savaştan ziyade sınırlı ve vekalet savaşları söz konusudur. İki kutuplu sistemde ideolojik öğeler daha fazla belirleyici olmaktadır. Nükleer denge olduğundan dolayı, iki kutup arasında savaştan kaçınma durumu daha ağır basmaktadır. Eğer nükleer silahların yayılması söz konusu olursa sistemin birim veto sistemine dönüşmesi söz konusudur.

Kaplan'ın (1957) üçüncü modeli, "*sıkı iki kutuplu*" sistem modelidir. Bu sistemde, bir önceki sistemin aksine tarafsızların ortaya çıkmasına imkân vermez ve neticede sistem, iki güç bloğuyla sınırlandırılır. Gevşek iki kutuplu sistemden farkı, aktör sayısı daha azdır ve tüm aktörler, bloklardan birine üye ya da

tarafıdır. Bu sistemde her iki blok arasında hiyerarşik bir örgütlenme söz konusu değilse sistem, gevşek iki kutuplu sisteme dönüşebilir. Ayrıca bu sistemde aktörler, arabulucu ve bütünleştirici bir rol üstlenmezler.

Kaplan'ın (1957) dördüncü modeli, “evrensel uluslararası sistem” modelidir. Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütler, ulusal aktörler arasında olan savaşları önleyebilen evrensel bir aktör olarak görülür. Fakat bu modelin en zayıf noktalarından biri, ulus devletlerin kendine buyruk davranmaları nedeniyle gücü kendi bünyelerinde tutmaları, evrensel aktörlerin çok da belirleyici olmadığı gerçeğidir. Bu sistem, hiyerarşik, iki kutuplu ya da güç dengesi sistemine dönüşebilir.

Beşinci model, “hiyerarşik uluslararası sistem” modelidir. Bu sistemde evrensel aktör, diğerlerini etkisiz hale getirebilir. Bu da sadece sistemde bir tek egemen güç olmasına neden olabilir. Kaplan'a göre ilk beş sistem modeli, birbirini takip eden sistemlerdir. Hiyerarşik sistem, demokratik ya da otoriter olabilir. Ayrıca bu sistem, bir dünya devleti ya da imparatorluk sistemi görünümündedir. Dolayısıyla bu sistemde fonksiyonel örgütlenmeler, coğrafi örgütlenmelerden daha güçlüdür. Hiyerarşik sistem bütünleşmiş olduğundan, istikrarlı bir sistem olarak kabul edilir. Her ne kadar sistemden ayrılma imkânı olsa da aktörler, bu yüksek maliyeti göze alamazlar.

Altıncı sistem ise “birim veto” sistemidir. Bu modelde esas olan şey ise küçük veya zayıf olmasına bakılmaksızın etkin silahı bulunan gücün, kendisi bir başka güç tarafından yok edilmeden önce hasmını yenme gücüne sahip olmasıdır. Birim veto sisteminde, nükleer silahların yayılması söz konusudur. Bu durum, ilk vuruş kabiliyeti olmayan 20 kadar nükleer güçlerin ortaya çıkması neticesinde ortaya çıkacak sistemdir. Örneğin, hidrojen bombasına sahip olan küçük bir gücün bile ne kadar büyük bir yıkım yapabileceği gerçeğini açıklayan bir sistem modelidir. Dolayısıyla birim veto sisteminde devletlerin sahip oldukları nükleer silah kapasitesi, diğerlerini caydıracağı için sistem genelde istikrarlı sayılır. Bu tarz ittifaklarda ideoloji ciddi bir rol üstlenmez. Fakat diğerleri, nükleer güce sahip olan saldırgan devlete karşı ittifak yapabilirler. Birim veto sisteminde, nükleer savaşlardan ziyade sınırlı savaşlar söz konusudur. Devletler, tansiyonun tırmandırma ve misilleme korkusuyla birbirlerini caydırabilirler. Dolayısıyla evrensel rol oynayan kuruluşların, liberallerin iddia ettiği arabulucu kabiliyeti daha düşüktür. Hiçbir baskıyı kabul etmeyen nükleer devletler, çok kutuplu bir özellik taşıyor.

Fakat 18'inci ve 19'uncu yüzyıldaki “güç dengesi” sistemi ve İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan “geniş iki kutuplu” sistem modeli dışındaki modellerin, tarihsel sosyoloji ile bir ilgileri yoktur. Bunlar daha çok ampirik kaygılarla oluşturulmuş soyut modellerdir. Dolayısıyla tarihsel analiz çalışmalarına Kaplan'ın katkısı, belki de sadece iki model ile sınırlı olacaktır (Kaplan, 1957).

Kaplan'ın (1957) bu altı uluslararası sistem modelinin dışında, çok gevşek iki kutuplu sistem, detant sistemi, istikrarsız blok sistemi ve tamamlanmamış nükleer yayılma sistemi diye adlandırdığı dört sistem modeli daha bulunmaktadır.

Çok gevşek iki kutuplu sistemde, bloklar her ne kadar varlıklarını devam ettirirler de zayıf durumdadırlar. Bu sistemde nükleer caydırıcılık olsa da nükleer silahların yayılması olasılığı daha fazladır. Bloklar arasında direk karşılaşma tercih edilmediği için sınırlı temas ve vekalet savaşları söz konusudur. Her iki kutup da evrensel örgütleri statükonun korunması için kullanır. Silahsızlanma her ne kadar bloklar arasında iş birliği olanaklarını artırsa da uluslararası hukukun devletlerin iç işlerine müdahale etmeme ilkesini ihlal etme söz konusudur. BM gibi evrensel örgütler, arabuluculuk yerine siyasal değişiklikleri denetleme fonksiyonunu icra ederler. Bundan dolayı sistemin istikrarlı olması, evrensel örgütlerin arabuluculuk rolünü desteklemeleriyle mümkün olacaktır.

Detant sisteminde, bloklar arasında olumlu iş birliği adımlarının atılması söz konusudur. Soğuk Savaş Dönemi, Sovyet Rusya'nın müdahalelerden ziyade açıklık politikalarına yönelmesiyle ve ABD'nin statükoyu koruma yaklaşımlarından uzaklaşmasıyla mümkün olmuştur. Çin'in kendi iç sorunlarına eğilmesi gibi politikalar, silahsızlanma antlaşmalarını mümkün kılmıştır. Detant Sistemi, sömürgecilik son bulması, uluslararası hukukun etkinliğinin artması ve BM gibi evrensel örgütlerin etkinliğinin artırıldığı sistemdir.

İstikrarsızlık blok sistemi, silahsızlanma antlaşmalarının azaldığı ve kuşkunun arttığı sistemdir. Bu sistemde minimum caydırıcılık imkânı olan dört-beş devlet daha bulunur. Sistem içindeki ittifak ilişkileri, askeri kapasitelerle ve politikalarla çok daha yakından alakalıdır. Detant Sisteminden farklı olarak, ABD ve Sovyet Rusya, daha müdahaleci hareket etmektedirler. Bu sistemde, nükleer silahların bile sınırlı bir şekilde

kullanımı söz konusudur. Evrensel örgüt olan BM'nin arabuluculuk rolü oldukça azaltılmıştır. İstikrarsızlık ve uluslararası hukukun ihlali ile mevcut standartlar aşılırken yeni sistem olasılığı güçleşmektedir.

Tamamlanmış Nükleer Yayılma Sistemi ise istikrarsız blok sisteminin değişimiyle ortaya çıkmıştır. Bu sistemde ABD ve Sovyet Rusya'ya ilaveten on beş-yirmi devletin daha bulunması söz konusudur. ABD ve Sovyetlerin birinci vuruş kapasitesi olmasa da küçük nükleer devletlerin minimum caydırıcılığı söz konusudur. Küçük ve büyük nükleer devletler kendi aralarında ittifaklar oluşturabilirler. Dolayısıyla büyük güçler kendi kıta sahanlığı dışında sınırlı çatışmalara girerler. BM gibi evrensel örgütlerin arabuluculuk gücü, İstikrarsızlık Blok Sistemine nazaran daha fazladır. Fakat ciddi bir başarısı söz konusu değildir. Bu sistemde iç işlerine müdahale daha fazla görülmektedir.

Morton Kaplan'ın (1957) sistem yaklaşımı, soğuk savaş döneminin yoğun olduğu 1960 yılları açıklama çabası içindedir. Modeller arasında benzerlikler dikkati çekmektedir. Her ne kadar her şeyi açıklama gibi bir iddiası olmasa da bazı öngörüler sunması açısından uluslararası politika çalışmalarına ciddi bir katkı sağlamıştır. Tayyar Arı'nın (1990) yaptığı eleştiriye göre Kaplan, devletlerin davranışlarının açıklanmasında olumlu katkı sağlasa da siyasal kurumlar, siyasal kültür, ideolojik unsurlar ve devletlerin iç kapasitelerinin dış politikaya etkileri üzerinde yeterince durmadığına dikkati çeker. Dolayısıyla Kaplan, aslında büyük devletlerin davranışlarına odaklanmıştır. Küçük devletlerin davranışları ile büyük devletlerin davranışlarının aynı olmadığını dikkate almamıştır. Diğer taraftan Kaplan, devletleri rasyonel aktörler olarak almış, fakat devletlerde politikayı yürüten aktörlerin her zaman rasyonel olmadığı gerçeği göz ardı edilmiştir. Kaplan'ın yaptığı makro yaklaşım, aşağıda belirtildiği gibi Kenneth Waltz tarafından da denenmiştir. Waltz, ekonomide olduğu gibi uluslararası ilişkilerde de makro bir teori geliştireceğine inanmıştır.

3.2. Kenneth N. Waltz ve Sistem Teorisi

Kenneth Waltz'ın (2010) sistem teorisi, [birim + yapı + güç dağılımı] (unit + structure distribution of power) denkleminde oluşur. Ona göre uluslararası anarşi, serbest ve geçirgen bir yapıya sahiptir. Waltz (2018), ilk çalışması olan *"Man, State and War"* adlı çalışmada, savaşın nedeni olabilecek analiz düzeylerini ele alır. Ona göre birey, birinci düzey; devlet, ikinci düzey; sistem ise üçüncü düzey olarak tasnif edilmiştir. Ona göre savaşların temel nedeni, üçüncü suret olarak tasnif edilen sistemdir. Sistemin anarşik karakteri savaşlara neden olmaktadır. Waltz'a (2010) göre uluslararası anarşik sistem, üç temel prensiple ile tanımlanır. Buna göre;

- Uluslararası politika, bağımsız ulus devletlerden oluşur.
- Bu uluslararası sistemde düzen koyucu bir otorite yoktur.
- Dünya devletinin olmaması, uluslararası politikanın da anarşik olması anlamına gelmektedir.

Waltz'ın (2010) sistem teorisinin ikinci parçası, yapı (structure) konusudur. Ona göre yapı, iki kısımdan oluşur: yerel (domestik) ve küresel (sistem) yapılar. Bunlar birbirinden karakter olarak farklılık arz ederler. Buna göre yerel yapılar, hiyerarşik, merkezîyetçi ve homojen yapılardan oluşur. Buna karşın küresel yapı, anarşik ve merkezîyetçi olmayan heterojen yapılardır. Yerel politikada bu yapı, derin karşılıklı bağımlılık ilişkileri doğurur. Bu da iç politik düzende istikrar ve refahın artmasını sağlar. Buna karşın küresel yapı, güç dengesi ve düşük yoğunluklu karşılıklı bağımlılık ilişkilerini doğurur. Bu da devletlerin kaçınılmaz olarak güç peşinde koşmasına neden olur. Güç peşinde koşan devletler, uluslararası sistemde güvenlik ikilemine neden olurlar. Bundan dolayı Waltz (2010), saldırgan realizmden ziyade savunmacı realizme yaslanır. Bu da devletlerin, güvenlik yüklerini ittifaklarla paylaşmasını ve iş birliklerini sağlarlar. Waltz (2010), güç dağılımı konusunda iki kutuplu sistemin daha güvenilir olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla çok kutuplu ya da tek kutuplu sistemlerin istikrarı bozduğunu savunmuştur. Nitekim kendisi birim düzey analizinde sistemden yana tercihini kullanmıştır. Bununla birlikte devletleri ve bireyleri de analiz düzeyleri olarak esas almıştır. Fakat gerek devlet gerekse birey düzeyi analizler, tahmin edilebilir öngörüler sunmaz. Bundan dolayı her ne kadar Amerikan dış politikası konusunda ayrı bir eser yazmış olsa da dış politikanın aktörü olan devleti, siyah bir kutu metaforuyla açıklamıştır (Waltz, 1967). Devletlerin, dış politikalarında sistem içindeki konumlarına göre pozisyon alacağını iddia eder. Dolayısıyla uluslararası ilişkiler çalışmalarında sisteme egemen olan devletlerin dış politikaları incelenmiş ancak, orta ölçekli ya da küçük devletlerin, devlet dış aktörlerin dış politikaları göz ardı edilmiştir. Waltz'ın sistem kuramı, Soğuk Savaş dönemi tarihinin

yazımına yardımcı olabilir. Fakat kümülatif bir siyasi tarih yazımında model sunamayacağı değerlendirilmektedir.

3.3. Ernst Haas ve Sistem Teorisi

Ernst Haas'ın (2004) "The Uniting of Europe" adlı eserinde geliştirdiği yeni fonksiyonalizm kuramı, Avrupa Birliği'nin bütünleşme eyleminin bir teorisi olarak görülebilir. Yazar, bölgesel bütünleşmeden ziyade uluslararası sistemin deneye dayalı olarak açıklanabileceğine dair tezini, ikinci kitabında fonksiyonel sosyoloji kuramı üzerine oturtmuştur. Haas'ın (2008) "Beyond the Nation-State Functionalism and International Organisation" eseri, oldukça hacimli ve kapsamlı bir çalışmadır. Bu eser her ne kadar uluslararası işçi örgütlerini kapsamlı olarak ele alsada esas hipotezi, sistemik bütünleşmenin doğası konusunun deneye dayalı olarak açıklanabileceğidir. Yazar, bunu kitabında şöyle ifade etmektedir: "Bu kitap, temel olarak uluslararası örgütlerin evrimini ve politik topluluklarının gelişimini ele almaktadır." (Haas, 2008). Haas, sistem düşünürü olarak bütünleşme konusunu sistemik düzeyde ele almayı tercih etmiştir. Bu da yazarın, grup kuramını açıklayabilmek için fonksiyonalizmin kanunlarını belirlemesini gerektirmiştir. Uluslararası örgütler sistemik yaklaşımının gizemini açıklayan grup kuramının araştırılması da aynı motivasyonun bir devamı olarak görülebilir. Haas (2008), örgütsel katkının sistemi dönüştürücü gücüne odaklanmıştır. Onun sistem teorisi, tam bir aktör odaklı çeşitlilik üzerine oturur. Sistemin parçaları ise aktörler, hükümetler ve gönüllü birlikteliklerdir. Uluslararası çevre ise inançlar, kurumlar, amaçlar ve aktörlerin kapasitelerini içermektedir. Hükümetlerin politikaları da aynı çevreden gelir ki bu da sistemin bir girdisi olarak düşünülür. Kolektif kararlar ise çıktı olarak görülür ki sistemin dönüştürücü gücü olarak kabul edilir. Girdi ve çıktılar, bu yapı içinde değerlendirilir. Sistemin yapısı ise hukuki çerçeve, örgütler, milli, bölgesel ve evrensel parçalardan oluşur. Geri dönüşüm ilkesinden dolayı uluslararası örgütler bir yapı olarak değerlendirilebilir. Birim ile ilgili olarak değişim süreci sorunsalına bakılırsa esas belirleyici, uluslararası bütünleşmede kimin etkili olduğudur. Haas'a (2008) göre meseleye dahil edilen birim devlettir. Devletin, uluslararası sistemin bir birimi olarak sistem üzerinde geleneksel ve kurumsal bir etki gücü vardır.

Eğer sistemik değişimi somutlaştıran mekanizmanın uygulanması gerekli ise deneye dayalı, çevreye dayalı ve sisteme dayalı yaklaşımların doğasının ne olduğunun araştırılması gerekir.

İlk olarak, deneye dayalı yaklaşımda, çevre tarafından dayatılan unsurlar önemlidir. Çünkü bu etki sonucu sistemin doğası ve karakteri belirlenmektedir. Buna göre, Haas'ın milli inançlara dayalı olarak yaptığı açıklamalar, deneye dayalı olarak izah edilir. Yazar, devletleri ekonomik gelişmişlik ve rejim tipleri bağlamında tasnif etmiştir. Uluslararası örgütler bağlamında esas olan genel çıkar ve ortak amaçlar, küresel amaçların belirleyicisidir. Küresel vazife ise farklı bir uluslararası sistemin ortaya çıkmasına bağlıdır.

İkinci olarak, deneye dayalı yaklaşım, uluslararası örgütlere verilen performans ve yapının başat güç olarak tayin edici rolüdür. Bu ise uluslararası örgütlerin kurulmasında etkili olan genel iradedir ve örgütlerin kurulmasında temel amaç olarak görülür. Bu amaçlar, örgütün liderlik, ideoloji ve kendine özgü planlamaları tarafından belirlenir. Örgüt yapılanması derinlemesine değişir ve amaçları tekrar gözden geçirilerek güçlendirebilir. Eğer örgütün doğası ilk değişimi uygulamazsa ana karakterde bir dönüşüm olmaz. Fakat sistem kendisini dönüştürürse, bu durumda liderliğin aktif bir rol alması söz konusu olamaz. Haas'ın (2008) kurumsal taksonomi yaklaşımı, siyaset çalışmalarına kaygan bir temelden ziyade orijinal bir öneri olarak görülebilir.

Üçüncü olarak, deneysel yaklaşımı, yapısal dönüşüm olarak tanımlanır. Buna göre genel çıkarlar, başkalarının çıkarlarına saygıyı zorunlu kılar. Bu bağlamda ortak değerlere önemli bir katkı sağlar. İnsan haklarının korunması, toprak bütünlüğünden daha mühim olarak görülür.

Haas (2008), yapısal dönüşümün kurumsal otonomi, otorite ve barışçıl değişim, yasallık ve değerler değişimi ile ölçülebileceğine inanır. Haas, sistemin dönüşümünü üç döneme ayırarak ele alır. Ona göre her sistem kendi sisteminin bir ana karakterini taşır. Bu da örgütsel bir otonomi ve onun uluslararası çevrelerde oluşturduğu etkiyi belirler.

Birinci evre, iki dünya savaşı arası olan 1919-1944 dönemidir. Bu dönemde sistem, ayrışma yönünde gerçekleşmiştir. Haas, bunu işlev bozukluğu olarak adlandırmıştır. Bu dönemde uluslararası ilişkiler, düşman blokların birbiriyle savaşı şeklinde olmuştur. Bu saldırganlık durumu sadece devletleri değil, ekonomik ve sosyal yapıların yıkılmasını da hedef almıştır.

Haas'ın (2008) *ikinci sistemi*, savaş sonrası ortamı kapsayan 1945-1951 dönemidir. Bu dönemde, uluslararası sistem kendine has bir ifade tarzı geliştirmiştir. Tabii ki bunda Faşist blokların ve onların uzantılarının ortadan kalkması, endüstriyel demokratik blokların sisteme getirdiği girdiler ile komünist bloğun genişlemesinin katkısı olmuştur. Bu aşamadan sonraki durumda çatışma, iki blok arasında temsil edilmiştir. Sistem çıktıları ise ağırlıklı olarak Amerika önderliğindeki Batı bloğunun amaçlarını temsil etmektedir. Haas'ın (2008) bu dönem ile ilgili genel kanaati, otonomi ve hukuksallığın genişlemesinin ancak ideolojik bir karşılaşma ile mümkün olabileceği yönündedir. Bundan dolayı, sistem terminolojisini uluslararası kontekste ifade etmek gerekli görülmemiştir. Haas'ın (2008) 1952 sonrası sistemi ise gelişmemiş ülkelerin oluşturdukları bloklarda ortaya çıkan ve daha çok bağlantısızlar bloğu olarak adlandırılan alternatif bloktur. Bu blok ülkelerinin girdi durumları, sömürge sonrası dönemin ekonomik gelişmelerine göre şekillenmiştir. Üstünlük ve zafer gibi kavramlar, bu dönem uluslararası sisteminde ciddi bir kavramsal değişime uğramıştır. Soğuk Savaş sonrası çok kutuplu sistemin ortaya çıkması, örgütsel otonomiye artırmıştır. Haas'ın (2008), Uluslararası İşçi Örgütü'nün gelişmesinin çevresel gelişmeler ile olacağı yönündeki tezi mümkün olmamıştır. Nihai olarak denebilir ki onun sistem teorisi, aktör temelli tanımlara dayanmaktadır. Sistem teorisinin kavramsallaştırılması ve bu süreçte yeniden kurgulanması ise gereksiz görülmüştür.

3.4. Richard Rosecrance ve Sistem Teorisi

Richard N. Rosecrance'ın (1977) *Action and Reaction in World Politics* adlı çalışmasında, sistemik bir analiz uygulaması görülür. Rosecrance da Haas'a (2008) benzer bir şekilde uluslararası politika hususunda tahminlerde bulunmuştur. Fakat Haas'tan (2008) yöntem ve yapısal analiz noktasında ayrı düşmüştür. Rosecrance'ın (1977) ilgisi genel iken; Haas'ın (2008) incelediği sistem analizinin kapsamı daha dardır. Rosecrance, uluslararası politikanın bütünüyle ilgilenirken; Haas, yeni verilerden yola çıkarak yapısal genellemeye gitmeye çalışmıştır. Rosecrance'ın nihayetinde ulaştığı nokta tarihsel analiz olmuştur. Buna göre, Rosecrance'ın (1977) analizi üç kısımda incelenebilir. 1740'tan itibaren uluslararası politikanın dönüşümünü dokuz evrede, dört faktörü esas alarak inceler. Tarihsel verilere dayalı sistemik analiz, ilerlemeci bir soyutlama ile yapılabilir. Onun analizinde, "genel organize olmuş bir kavram" ve "detaylı deneye dayalı araştırmalar" ön plana çıkmaktadır. Yazar, tarihsel analizine iki temel iddia ile başlamıştır. Ona göre öncelikle uluslararası ilişkiler tarihinde ana belirleyici faktörlerin ve uluslararası sistemde istikrar ve istikrarsızlıkları açıklayan temel kavramların belirlenmesi gerekmektedir. Onun tarihsel analizinde, iç politikada etkili olan elitlerin ve onların ideolojik bağintılarının belirlenmesi daha önemlidir. Tarihsel dönüm hususunda ideolojik uyumun derecesini ya da uyumsuzluğunu, dönüşümün ana belirleyicisi olarak verir. Bundan dolayı onun analizinde kullandığı bozulma, rahatsızlık ve düzenleme gibi kavramlar, ana merkez kavramlar olarak kullanılmıştır. Uluslararası sistem ya da alt sistemin istikrarlı ya da istikrarsız olması, anarşik denge ve düzenleyici faktörlere bağlıdır. Rosecrance'ın tarihsel analizinde, dönemselleştirme belirleyici tarih değişiminin zirve noktası ya da diplomatik tarihin doruk noktası esas olarak alınır.

Rosecrance (1977), birinci dönemi *"planlanandan önce sona eren"* (*truncated concert*) olarak sınıflandırır. Bu dönem, 1740-1789 arası tarihi dönemi kapsar ve yönetici sınıfın ideolojik homojenliğine dayanır. Temel prensiplerden birisi, devlet sisteminin devam etmesinin esas ilkelerden biri olmasıdır. Fakat uluslararası düzenin güç dengesi yerine ahlaki prensipleri esas alır. 18. yüzyılda İngilizlerin başka devletlerin iç işlerine karışmama prensibi, düzenin ahlaki prensiplere göre işlediğine örnek olarak verilir. Bu tarz normatif faktörler, kendisinden daha sonraki dönemleri de etkileyecektir. Örneğin 1688 dönemi, beklenenden daha erken biten bir dönemdir. Bu dönemde devletler arası ilişkiler, birçok devlet adamının ideolojik bağintısına bağlıdır. İdeolojik kamplaşma içinde devletler arası gruplaşma, normal bir ittifakın çıktısı olarak görülebilir. Bu bağlamda Avrupa uyumunun işlevsel hale gelmesi de ideolojik bir terimle değerlendirilebilir. Rosecrance'a (1977) göre savaş kavramı, uygun politik bir terim olarak düşünülmez. Bu kavram, sadece tarihsel gerçeklerden çıkarılmış bir şeyi ifade edebilir. Uluslararası ilişkilerde çatışmaların kökeninde de ideolojik farklılıklar vardır. Savaşın ortadan kaldırılmasının, bu uyumun gücüne bağlı olarak gerçekleşmesi beklenir. Savaşın politik bir araç olarak kullanılmaktan kurtarılması, bu uyumun gücünü artırabilir.

İkinci dönem ise “dağıtılmış uyum” (*shattered concert*) olarak adlandırılır ve 1848-1871 dönemlerini kapsar. Büyük güç, devlet elitlerinin pozisyonlarındaki değişim ve istikrarsızlığa dayanır. Bu, muhafazakarların 1848’de liberallere karşı kazandıkları zafere örnek olarak verilir. İç politikada bunun en büyük göstergelerinden birine örnek olarak, Almanya’nın Avusturya-Prusya çatışmasına dahil olması verilebilir. Fakat şiddetin, politik amacı gerçekleştirmek için kullanılması; buna karşın katılımcının da yok edilmemesi gerekmektedir. İki savaş arası durum değerlendirilmesinde esas olarak Weimar Almanya’sının, sosyal yapısına dayalı olarak oluşan bu ideolojik durumu analiz edilmiştir. Toplumdaki orta sınıfın ayrımından dolayı liberalizmin cazibesi kalmamıştır. Batı ile Hitler çatışması da bu anlamda kaçınılmaz olmuştur. Hitler rejiminin iktidara gelmesi, aynı zamanda yayılcı politikanın da kendi ideolojisi içinde bir başarıyı zorunlu kılmıştır. Fakat İkinci Dünya Savaşı ile başarısızlığa uğrayan Hitler rejimi, kendi ideolojisi içinde hapsedilmiştir. Rosecrance, Almanya örneğinde, rejim politikalarıyla sosyal yapının iç desteğini esas olarak sistem kuramını açıklamaya çalışmıştır. İki savaş arası dönemde uluslararası sistem, ana milli aktörler için kabul edilebilir bir öneri sunamamıştır. Bundan dolayı sistem hep istikrarsızlık olarak kalmıştır. Cemiyeti Akvam’ın düzenleyici güçleri, sadece kendisine herhangi bir tehdit gelmeyen devletlerle sınırlı kalmıştır. Rosecrance (1977) her ne kadar istikrar ve düzenleyici gibi kavramları kullansa da sistem kuramında esas olarak kargaşa, düzenleme ve çevre kavramlarını ele alarak tarihsel analizde kullanmıştır.

Üçüncü dönem sistemi (1814-1822) “Avrupa Uyumu” olarak bilinen Viyana Anlaşması (1815) düzenidir. Bu dönemde resmi olan ve gayri resmi olan bir düzenin varlığı söz konusudur.

Dördüncü dönemde (1818-1871) uluslararası sistem, gayri resmi olan kurumsal olan mekanizma ile eşitlemiştir. Dolayısıyla ikinci dönemde dağıtılmış olan düzenin, sistem içinde oluşan kargaşayı önleme kapasitesi düşmüştür. Beşinci dönemde (1918-1945) düzenleyici kurumsallık, Cemiyeti Akvam’la sağlanmaya çalışılmış fakat bu kurum, daha sonra adaletsiz paylaşımından dolayı kargaşa ve çatışmanın temel nedeni haline gelmiştir.

Rosecrance’ın (1977) altıncı uluslararası sistem ayrımı ise oldukça düz bir bakış açısıyla sunulmuş tarihsel analizi ele alır. Bu analiz, daha çok sistemin nasıl çalıştığını açıklama amacındadır. Temel olarak ele aldığı konu, istikrarın sağlanmasıdır. Her sistem, yerel, ideolojik ve çevresel faktörleri kullanarak sistemik terime dönüşen tarihsel analizleri kullanmıştır. Sistemdeki istikrar ya da istikrarsızlık, dengeleyici güç unsurlarının uluslararası sistemdeki bir fonksiyonu olarak verilmiştir. Rosecrance, sistemik analizinin formasyonunda dört belirleyiciyi, yol gösteren, kontrol eden, kaynak sağlayan ve kapasitesi olanlar olarak belirlemiştir. İlk üç faktör biraz güçlülük sağlasa da dördüncü belirleyici olan kapasite, jenerik bir terim olarak sistemin toplam kabiliyetini ancak belirleyebilmiştir.

3.5. Hedley Bull ve Düzen Yaklaşımı

Bull (2012)’un uluslararası sistem kuramına katkısı, farklı bir kavramsallaştırma olan uluslararası toplum kavramıyla olmuştur. Uluslararası sistem yerine düzen kavramını tercih eden Bull, İngiliz Okulunun kurucusu olarak kabul edilir. İngiliz Okulu, realist okul gibi, uluslararası sistemin anarşik olduğunu kabul eder. Onlara göre anarşi herhangi bir otoritenin olmadığı uluslararası sistem içinde bir düzen olduğu iddiasıdır. Ulus devletten oluşan uluslararası sahnenin de her ne kadar yüksek bir otorite olmasa da bir düzen içinde olduğu fikri hakimdir. İngiliz okulu belli ilkeler çerçevesinde aynı değerlere sahip toplumlara uluslararası toplum olarak adlandırmaktadır. Şenel (2017)’e göre devletlerin de belirli değerler ve ilkeler çerçevesinde bir toplum oluşturduklarını iddia eder (Şenel, 2017). O doktora çalışmasında düzeni; sosyal hayat, uluslararası düzen ve dünya düzeni olarak tasnif eder. Onun devlet yaklaşımında, “güvenlik, adalet, özgürlük, istikrar gibi unsurlar, değer üreten ve düzeni sağlayan temel bir araç işlevi olarak görülür” (Şenel, 2017). Bull’a (2012) göre düzen, adaletten daha önceliklidir. Bundan dolayı anarşik toplumda düzen tam olarak işlemeyebilir. Her ne kadar zaman zaman değer ve ilkeler ihlal edilse bile meşruluğu ve bağlayıcılığı devam eder. Ona göre devlet içinde meşru güç kullanma tekeli hükümettedir. Bull (2012), düzenin korunması ve sürdürülebilir olması için üç ilke ortaya koyar: güç/şiddet kullanımının sınırlandırılması, ahde vefa ve egemenliğe karşılıklı saygı, egemenlik, uluslararası toplumun anahtar ilkesidir Egemenliğin yanı sıra ahde vefa ve güç kullanımının sınırlandırılması, birlikte yaşamın temel kuralları olarak verilir (Şenel, 2017). Şenel (2017)’e göre devletler kendi toplumlarına uygun olan yasaları kabul eder. Bu yasalar daha çok normatif kurallara göre oluşturulur. Dolayısıyla uluslararası toplumu oluşturan devletler üç temel yasayı

kabul eder. a) ahde vefa ilkesi (pacta sunt servanda) b) güç kullanımının sınırlandırılması c) mülkiyetin ve egemenliğin karşılıklı saygı içinde tanınması esaslarına dayanır.

İngiliz okuluna göre devletler arası ilişkilerde belirleyici olan beş ana unsur belirleyici olur. Buna göre güçler dengesi, uluslararası hukuk, diplomasi, büyük güçler ve savaş gibi unsurlar belirleyici rol oynar. Bu unsurlardan ilk üçü uluslararası toplum ilişkilerini belirlerken, güçler dengesi nesnel unsurlara dayanır. Güçler dengesi sistemi herhangi bir devletin askeri olarak diğerlerinden üstün olmadığı anlayışına dayanır (Şenel, 2017). Bull (2012)'a göre, uluslararası düzenin işleyişinde uluslararası hukukun dört türlü işlevi bulunmaktadır: a) uluslararası hukuk hem devletleri hem de yukarıda saydığımız beş aktörü de birbirine bağlayan ortak kurallar seti olarak değerlendirilir. Bir üst akıl olarak normatif işlev görür. İngiliz okulunun anlayışına göre uluslararası hukuk hem realist hem de kozmopolitan anlayışını birleştirir (Şenel, 2017). b) Uluslararası hukukun diğer işlevi ise güç kullanımının sınırlarını, devletler arası anlaşmaları ve aktörler arasındaki egemenliğin karşılıklı olarak tanınmasını sağlar (Şenel, 2017). c) Uluslararası hukukun üçüncü işlevi ise anarşik uluslararası toplum ortamında birlikte yaşamının kurallarını belirler. Bull (2012) 'a göre güçler dengesi sisteminin sürdürülebilmesi için uluslararası hukuk başat koşul olarak görülür. d) Uluslararası hukuk aynı zamanda aktörlerin kendi görüşlerini de dikkate alırken, normatif değerleri konusunda şüpheleri giderici güvenceler sağlar (Şenel, 2017).

3.6. Barry Buzan ve Richard Little'in Sistem Yaklaşımı

Diğer taraftan Barry Buzan ve Richard Little (1994), tarih bilimiyle uluslararası ilişkiler teorilerinin birbiriyle eş güdümlü çalışması gerektiğini iddia ettiği eserlerinde uluslararası sistem düşüncesinin kökenini, yapısal realizme dayandırır. Uluslararası sistem kavramının disiplin içinde en çok tartışılan bir kavram olmasına rağmen bu konuda bir uyum olmamasının şaşkıncu bir durum olduğunu ifade ederler. Benzer şekilde uluslararası sistemdeki dönüşümlerin kronolojik bir anlayışla tasnif edilmediği ve bu konuda bir uyuma olmadığı gerçeği üzerinde dururlar. Diğer bir gerçek ise sistem konusundaki çalışmalar, daha çok Avrupa merkezci bir tarih anlayışıyla yazılmıştır. Buzan ve Little (1994), uluslararası sistem ile ilgili çalışmaların temel problemlerini, tarihsellik, Avrupa merkezcilik ve anarşik anlayışla yazılmış olmasında bulurlar.

Bu çalışmada, benzer problemler dikkate alınarak Avrupa merkezli bir uluslararası sistem analizine dair oluşan zengin literatür değerlendirilmeye çalışılacaktır.

4. Sistem Konusunda Paradigmalar Arası Tartışmalar

Sistem konusunda uluslararası ilişkiler teorileri arasında ciddi tartışmalar yapılmaktadır. Özellikle Kenneth Waltz'ın (2010) sistem üzerine oturduğu neorealist akım, bu alanda yapılan çalışmaların sayısını artırdığı gibi, tartışmaların çitasını da yükseltmiştir. Buna göre uluslararası sistem yaklaşımları, realist, liberal, radikal ve sosyal inşacığa göre farklılık arz etmektedir.

Uluslararası teoriler arasında realist yaklaşımın uluslararası sistem konusuna yaklaşımı oldukça iddialdır. Bütün realistlerin antlaştığı ortak nokta, uluslararası sistemin anarşik olduğu ve devletin üstünde bir güç olmadığı varsayımdır. Fakat devletlerin uluslararası sistem içinde oynadığı rol konusu tartışmalı bir konudur. Sistem kutupluluğu konusu, uluslararası sistemde etkin olan büyük güçlerin oluşturdukları bloklara işaret eder. Realizm, güç odaklı bir yaklaşım içinde olduğu için kutupluluk konusuna daha çok odaklanır. Buna göre, sistemde üç tip kutupluluk örneği vardır: çok kutupluluk, iki kutupluluk ve tek kutupluluk (egemen tek güç). Eğer sistemde birden fazla güç etkin ise burada güç dengesi (*balance of power*) ve çok kutupluluk tarzı uluslararası sistem oluşur. Realist paradigmanın kurucusu olan Hans Morgenthau (2006), çok kutuplu sistemin, çatışmayı ve savaşı daha çok önleyici bir sistem olduğunu savunmuştur. Özellikle 19. yüzyıl güç dengesi sisteminde temel özellikler, aşağıda belirtilen esaslar üzerine kurulmuştur. Buna göre:

1. Aktörlerden herhangi biri başat güçler arasında baskın olmaya çalışırsa diğer başat güçler tarafından önlenmesi gerekir.
2. Bu sistemde devletler, doğal olarak nüfuslarını artırmak, topraklarını genişletmek ve ekonomilerini güçlendirmek isterler.

3. Tarafların savaştan ziyade antlaşma yoluna gitmelerinin, her iki taraf için daha iyi olduğu savunulur.
4. Bir devletin varlığını sürdürmesi için mücadele etmesi gerekir. Çünkü hiçbir güç, zayıf bir devleti korumak istemez.
5. Sistemde başat güçlere ilaveten diğer devletler de potansiyel müttefiki olarak düşünebilir.
6. Güç kavramı bağlamında devletlerin, kendi millî çıkarlarını yükseltme peşinde koştukları savunulur.

Başat güçler, yukarıda bahsedilen prensiplere uymazlarsa güç dengesi sistemi sarsılabilir. Diğer bir husus da eğer başat güçlerin sayısı üçe inerse sistem yine tehlikeye girer. Çünkü taraflardan ikisi bir ittifak oluşturursa üçüncüsü dışarıda kalacaktır ve bu, sistemi tehdit eden en önemli olasılıklardan biridir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarını önleyemeyen bu sistem, yerini iki kutuplu yeni bir dünya düzenine bırakmıştır.

İki kutuplu sistemdeki esaslar ve normlar, çok kutuplu sistemdekinden farklıdır. Soğuk Savaş dönemi sürecince NATO ve Varşova Paktını oluşturan başat güçler olan ABD ve Sovyet Rusya, uluslararası sistemin kaderini belirlemişlerdir. Neo-realist akımın kurucusu olan Kenneth Waltz (1979), bu sistemin, daha görünebilir olduğu için her iki tarafın birbirlerine karşı şiddet kullanma isteklerini dengeleyebilme ve kendilerinin kontrolünün dışına çıkabilecek olan istikrarsız değişimi emme kabiliyetleri olduğunu iddia etmiştir. Soğuk Savaş süresince her ne kadar kısa süreli krizler olsa bile iki taraf da sıcak bir çatışmaya girmekten kaçınmış ve antlaşma yoluna gitmişlerdir. Bu sistemde, kısa süreli ittifak antlaşmaları yerine daha kalıcı ve uzun dönemli birlikler tercih edilmiştir. Birleşmiş Milletler gibi uluslararası organizasyonlar, iki blok arasında ara bulucu rolü oynadığı için sistemin kurucu unsuru olagelmıştır.

Soğuk Savaş döneminin sona ermesinden sonra yeni uluslararası sistemin nasıl tanımlanacağı konusu, siyaset bilimciler arasında ciddi tartışmalara yol açmıştır. Sovyet Rusya'nın yıkılmasından sonra ABD'nin tek egemen güç olarak ortaya çıkmasıyla ilgili olarak, Mearsheimer (2012), hegemon istikrarı (*hegemonic stability*) düzeni teorisinde tek kutuplu sistem ya da başat güç sisteminin, uluslararası sistemde istikrarı daha iyi sağladığını iddia etmiştir. Tarihçi Paul Kennedy'nin (2017) iddiasına göre ise 19'uncu yüzyılda Büyük Britanya'nın sağladığı hegemon istikrarı düzenine benzer durumun, Soğuk Savaş'ın nihayete ermesinden hemen sonra ABD tarafından temsili söz konusudur. Bu bağlamda Keohane R. & Nye. J. (2001), uluslararası sistemde kendi çıkarlarını tehdit edecek istikrarsızlık durumu ortaya çıktığında, hegemon gücün gayri resmi olarak uluslararası normları belirleyebileceğini iddia etmişlerdir. Eğer hegemon güç düşüşe geçer ve gücünü kaybederse sistem istikrarı tehlikeye girecektir. Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemi ele alan Buzan (2003), egemen güçleri hiyerarşiye göre tasnif etmiş; yeni oluşan uluslararası sistemi, 1 (ABD) + 4 (AB + Çin, Rusya + Hindistan) olarak formüle etmiştir. Buna ilaveten yükselmekte olan bölgesel güçlerin, tek kutuplu sistemde önemli roller oynayacağı iddia edilmiştir. Mücadelenin ise Türkiye, Brezilya gibi gelişmekte olan ülkelerle bu başat güçler arasında cereyan edeceği vurgulanmıştır.

9/11 sonrası uluslararası sistemde ABD egemenliği ve onun yumuşak gücü (soft power), küresel terör dalgasıyla tehdit altına girmişse de büyük güçlerin yükselmekte olan güçlerle olan iş birliği olanaklarını artırmıştır. Küresel teröre karşı başlatılan savaş, önce Afganistan'ın, ardından Irak'ın işgali ile devam etmiştir. Fakat ABD halklarının bu uzun savaşlar nedeniyle tepkisi, ABD hükümetini önce Irak'tan, sonrasında Afganistan'dan da aşamalı olarak çekilmeye zorlamıştır. Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin, Soğuk Savaş dönemi güvenlik sisteminin tekrar güç kazanmasını sağlayacağı ön görülmektedir.

Liberal teorisyenlere göre, üç düzeyli analiz konusunda üçüncü düzey analiz olarak kullanılan sistem konusu çok önemli olarak görülmez. Onlar bu yaklaşımlarıyla gerçekçi kuramdan bariz bir şekilde ayrışır. Liberal düşüncede, uluslararası sistem konusunda üç farklı kavramsallaştırma söz konusudur.

İlk kavramsallaştırmada uluslararası sistem, bir yapı (*structure*) olarak düşünülmez; aksine, daha çok süreç (*process*) olarak düşünülür. Sistemde sadece aktörler devlet olarak düşünülmez, ilave olarak (Birleşmiş Milletler (UN), Uluslararası Para Fonu (IMF) vb.) uluslararası organizasyonlar da önemli oyuncular olarak kabul edilir. Keohane ve Nye (2001), yaptıkları çalışmada uluslararası sistemi birbirine karşılıklı bağımlı (*Interdependent*) olarak tanımlamışlardır. Karşılıklı bağımlılık (*mutual interdependence*) olan sistemde, devletlerin birbirleriyle ilişkilerinde çatışmayı önleyici çok farklı kanallar devreye girmektedir. Bunlar, sivil toplum örgütleri ve uluslararası örgütler ve devlet elitleri gibi aktörler olarak düşünülür.

İkinci kavramsallaştırma, *İngiliz Okulu (English School)* teorisyenlerinden Hedley Bull (1977) ve Adam Watson (1992) tarafından yapılmıştır. Onlara göre uluslararası sistem, bağımsız siyasi toplumlulukları içermesine rağmen, uluslararası toplum (*International Society*) kavramı bundan daha fazlasını kapsamaktadır. Uluslararası toplumda çok farklı aktörler, ortak normlar ve kurallar konusunda anlaşarak birbirlerinin ortak çıkarlarını tanıyabilirler. Benzeri bir topluluk olmamasına rağmen uluslararası toplumda aktörler, ortak kimliklerini “Bizlik” (*We-ness*) kavramıyla paylaşırlar. Bu kavram, normatif bir karakter ifade edebilir ve bu da liberalistlerin, uluslararası sistemi pozitif ilişki kurma süreci olarak görmesinin bir başka şekilde ifadesidir.

Üçüncü kavramsallaştırma, Yeni Liberal Kurumsallaşma (*Neo-liberal Institutionalism*) akımı tarafından yapılmıştır. Bu akım, realist akıma yakın görüşlere sahiptir. Örneğin, onlara göre de uluslararası sistem anarşiktir ve her birey kendi çıkarına göre hareket eder. Fakat realistlerin aksine aktörler arasında ilişki kurmayı pozitif bir faaliyet olarak görürler ki, kurumsallaşma sadece kendi çıkarını düşünen bir devlet davranışını ifade etmez. Çünkü devletler, gelecekte de ilişki kurmak zorunda olduklarının şuurunda oldukları için uzun vadeli iş birliğine giderler. Kurumların devletler arasında koordinasyonu sağlaması, manipülasyonları önlediği gibi daha şeffaf (*transparency*) bir uluslararası yapılanmayı da sağlar. Bütün liberaller, uluslararası sistemde bir değişim olduğunu kabul ederler. Bu değişimin kaynağının farklı kaynaklardan olduğunu düşünürler. Bunlardan ilki, uluslararası aktörlerin kontrolü dışında gelişen teknolojik ilerlemelerdir. Örneğin telekomünikasyon araçlarının gelişmesi neticesinde devletler arasında karşılıklı bağımlılık düzeyinin arttığı görülür. Değişimin kaynaklarından ikincisi ise değişimin göreceli (*relative*) önem arz eden konularda olmasıdır. Realistler, milli güvenlik konusuna önem verirken; Liberaller, göreceli konulara ağırlık vermektedirler. Örneğin 20. yüzyılda uluslararası gündeme oturan en önemli konulardan biri, milli güvenlik konusunun yerine ekonomik konuların geçmesidir. Diğer bir örnek ise 21. yüzyılda milletler üstü (*transnational*) konularda temel insan hakları ve çevrecilik gibi konulara daha çok önem verilmeye başlanmıştır.

Realist akım, uluslararası sistemi kutupluluk ve stabilizeyle ele alırken; Radikaller, tabakalaşmayı/katmanlaşmayı (*stratification*) esas olan yapıyı (*structure*) açıklamaya ve tanımlamaya çalışırlar. Tabakalaşma (*stratification*), farklı devletler arasında oluşan tasnife denir. Yapısal tabakalaşma, Radikallerin uluslararası sistem anlayışının ana temelini oluşturur. Devletler arasındaki güç ve derece farkı, ekonomi, güvenlik ve doğal kaynaklar gibi sektörlere göre değerlendirilir. Örneğin ABD, Japonya, Almanya, Fransa, İngiltere, Rusya ve Çin, dünyanın yarı Toplam Yerli Üretimini (*Gross National Production*) sağlamaktayken; diğer 180 ülke ise ancak diğer yarısını karşılamaktadır. Radikallere göre bu ekonomik ve askeri güce sahip olan ülkeler daha çok kuzey bölgesinde bulunmaktadır. O yüzden uluslararası sistemde çatışma, Kuzey (merkez) ve Güney (çevre) arasında süregelmektedir. Bu bağlamda güney ülkeleri daha zayıftır ve kuzey ülkelerine bağımlıdırlar. Radikallerin diğer savlarından biri ise güçsüz ülkelerin, güçlü ülkelerin egemenlik alanlarındaki kaynaklara yöneldiğinde strüktür (*system*) uyumunu kaybedeceği. Örneğin 1930’larda Almanya ve Japonya, ikinci düzeyde bir güç ve potansiyel olarak büyük güçlerle çatışmayı kazanma kabiliyeti olmalarına rağmen sonuç, uluslararası sistemin yıkımına sebep olmuştur. Marksistler ve birçok radikalın iddia ettiği temel husus, tabakalaşmanın sarsılmasına daha çok kapitalizm sebep olmaktadır. Kapitalizm, zayıf olan devletleri daha zayıf hale getirip onları güçlü devletlere daha çok bağımlı hale getirmektedir. Kapitalizm, kendi normlarını ya da doğrularını dayatarak uluslararası kurumları kurar ve bu durum, kapitalist sistemin sürekliliğini sağlar. Zayıf olan ülkeler, büyük güçlere karşı sadece kızgın değil, aynı zamanda doğal olarak saldırgan olma eğiliminde olurlar. Buna karşın zengin olan ülkeler statükoyu korumak isterken; zayıf olan ülkeler, davranışlarını ve sistemin değişmesini isterler.

Özetlenecek olursa kapitalist strüktür, değişime karşı bütün tepkileri ve karşıtlarının hareket kabiliyetlerini sınırlamaktadır. Bazı radikaller, uluslararası sistemde güç değişimi (*transition of power*) olacağını kabul etmektedir. Yukarıda bahsedildiği gibi, 18. yüzyılda egemen güç olan Hollanda, başat güç olma statüsünü 19. yüzyılda İngiltere’ye; İngilizler ise 21. yüzyılda ABD’ye bırakmışlardır. Eğer devletler, pozisyonlarını göreceli olarak merkezde ve çevrede değiştirirlerse sistemde yapısal değişiklikler oluşur. Emperyalizm çağında olduğu gibi, bu kapitalizmin gelişme ve genişlemesi de bir anlam kazanabilir. Her ne kadar radikaller, kapitalist değişime sıcak yaklaşmasa da kapitalizm, değişim için dinamik bir güç olarak

kabul edilir. Radikaller bu konuda da itirazlarını değişimin olmadığını bilakis uluslararası sistemde ve toplumda sınıf farklarının devam ettiğini savunurlar.

İnşacılık (*Constructivist*) akımına göre uluslararası sistem kavramı, Avrupa merkezli bir düşüncedir. Martha Finnemore (2003) göre, en az dört türlü Avrupa merkezli uluslararası sistem düzeni kurulmuştur. Buna göre;

1. 18. Yüzyılda Güç Dengesi Düzeni
2. 19. Yüzyılda Avrupa Uyumu (Concert of Europe) Düzeni
3. 20. Yüzyılda Etki Alanı Sistemi (*sphere of influence*)
4. Soğuk Savaş Sonrası Sistem

Finnemore (2003), 1815 ve 1950'lerdeki değişimin güç kabiliyetlerinin dağılımı olmadığını, daha çok katılım olduğu kanaatini taşımaktadır. İnşacılık akımı, normların tamamen değiştirilemeyeceğini fakat sosyal normların kolektif ve bireysel fiillerle değişebileceğini iddia ederler. Kolektif olarak normlar, zorlamayla ya da uluslararası kurumlar tarafından değiştirilebilir. Bireysel anlamda normların, ikna edilerek ve uluslararası hale getirilerek değişebilmesi söz konusudur. İnşacılar ayrıca ana değişimin normların yapısında oluşan değişimiyle ilgilenir. Bu daha çok demokrasi ve insan hakları gibi bireylerin uluslararasılaşmasıyla normların yapısında değişimler oluşabilir. Buna karşın O, devletlerin ilişkileri neticesinde oluşan normların yapısında oluşan değişimlerde bu tarz bir değişim söz konusu değildir.

Dört paradigmanın karşılaştırmalı analiz yapıldığında; Liberalizm, aktörler arasında karşılıklı bağımlılık ilişkisini vurgularken, aynı zamanda uluslararası toplum ve normatif değerleri, sistemin ana karakteri olarak görür. Buna karşın Realizm, uluslararası sistemin ana karakterinin anarşik olduğunu söylerken; Marksistler, yüksek düzeyde bir tabakalaşmadan söz ederler. Sosyal İnşacılık ise uluslararası sistemin statik olarak tanımlanmadığını belirtir ve sosyal bir inşa sürecinde değişim ve sürece dikkat çeker. Aktörler konusunda her dört kuramın da farklı yaklaşımları vardır. Buna göre liberaller, devletlere ilaveten uluslararası örgütleri ve çok uluslu iş birlikleriyle oluşan kurumları dahil ederler. Realistler, uluslararası sistemde ana aktör olarak devleti ele alırlar. Radikaller, bunu kapitalistler ve gelişmekte olan ülkeler olarak görür. İnşacılar ise bireysel bir duruma odaklanmaktadırlar. Onlara göre, uluslararası ya da yerel diye bir ayrıma gerek yoktur. Fakat her dört paradigmanın da uluslararası sistemi açıklamada sınırlılıkları söz konusudur. Liberaller, anarşi ve karşılıklı bağımlılığı açıklamada eksik kalırlar. Realistler, kutupluluk konusunda anlayamazlar. Radikaller, kapitalizm ve tabakalaşmayı uluslararası düzeyde açıklayamazlar. Sosyal inşacılar ise süregelen iş birliği konusunu açıklamakta zorlanmaktadırlar.

Değişim konusunda paradigmalar arasında bir mutabakat yoktur. Liberallere göre değişimin, radikal bir şekilde değil, yavaş fakat aktörler yeni bir ilişkiye girdiklerinde sürekli olarak yenilenebileceğini ifade ederler. Realistler, başat güçlerin değişebileceğini; bunun ise teknolojik değişimler söz konusu olduğunda yavaş yavaş mümkün olabileceğini söylerler. Marksistler, radikal değişim istemesine rağmen bu durum, kapitalist strüktür tarafından sınırlandırılmaktadır. Sosyal inşacılık ise değişim konusunda sosyal normlara ve kimliklere vurgu yaparak değişimin bir inşa süreciyle uzun ve sessiz olduğunu iddia ederler. Dolayısıyla aktör düzeyinde yapı yapan ilişkisi, uluslararası sistemde değişim ve süreci kısmen de olsa açıklama çabası içerisinde.

5. Sonuç ve Değerlendirme

Sistem kavramı, uluslararası ilişkilerde makro bir yaklaşım olarak insan gücünün üstünde bir anlam ifade eder. Oysa sosyolojinin sistem yaklaşımları, bu kavramın kapsamını yeryüzüne indirerek bireyin ve toplumun, sistemin yapısının şekillenmesindeki değerine dikkat çeker. Uluslararası ilişkiler teorilerinden Sosyal İnşacılık yaklaşımı ise yukarıda bahsedilen sosyolojik tartışmaları, münhasır olarak uluslararası ilişkiler disiplinine aktarmıştır. Teorinin öncü isimlerinden Alexander Wendt, yapıyı belirleyen yapı-yapan ilişkisine dikkat çekerek iki unsurun birbirinden bağımsız olmadığını belirtmiştir. Ona göre, yapı-yapan tartışmasında uluslararası sistemin yapısı, failin davranışlarının değiştireni ve belirleyicisidir. Sistem düşüncesinin en sistematik analizini uluslararası politika açısından ele alan Morton Kaplan'ın öne sürdüğü altı sistem tipinden sadece güç dengesi sistemi ile gevşek iki kutuplu sistem modelleri tarihsel yaklaşımı önelemektedir. Diğer dört sistem tipi ise sistemin yapısına dair soyut denklemleri ifade etmektedir. Kendisi her ne kadar davranışsal uluslararası çalışmalar içinde tasnif edilse de Hedley Bull'un da ifade

ettiği gibi, bu durum ölçülebilir bir açıklamalar olarak değerlendirilemez. Bull, uluslararası sistem tarihi yazımına model oluşturacak iki öneri sunmuş ancak, kendisi bunu uygulama imkânı bulamamıştır.

Diğer taraftan Kenneth Waltz, “Uluslararası Politika Teorisi” adlı baş yapıtında, uluslararası ilişkilerde de sosyoloji kavramlarından ziyade makro ekonomik yaklaşımlarda olduğu gibi bütüncül bir yaklaşım sergilenebileceğini iddia etmiştir. Ona göre devlet, hiyerarşik ve organik yapı arz ederken; uluslararası sistem, anarşik bir durum arz etmektedir. Sosyal inşacıların, kendisini statik ve tahmin edilemez öngörüler olarak suçladığı yapısalıcı gerçekçilik kuramını, sistem kavramını merkeze alarak açıklamıştır. Ona göre, devletleri dış politikalarıyla açıklamaya gerek yoktur. Çünkü her devlet, uluslararası sistemdeki dengeye göre kendi dış politikasını belirler. Bu nedenle uluslararası sistemin yapısı, uluslararası politikayı belirler.

Ernest Haas, sistem kavramını, Avrupa bütünleşmesini merkeze alarak ele alır. Ona göre örgütsel katılım, sistemin ana belirleyicisidir. Geri dönüşümün bir ilkesi olarak sistemi etkileyen en önemli aktörler, uluslararası örgütlerdir. Dolayısıyla onun modellemesinde herhangi bir uluslararası sistem tarihi analizi teklif edilmezken aktör düzeyinde bir öngörü söz konusudur. Buna karşın Richard Resocrance’ın sistem yaklaşımı, tarihsel bir analiz önerisi sunmuş ve çalışmasında dönemselleştirmeyi esas almıştır. Buna göre uluslararası sistem tarihi, dokuz farklı dönemde incelenebilir.

Diğer uluslararası sistem tarihi denemeleri ise İngiliz okulu geleneğinden gelmiştir. Bunlar arasında uluslararası toplumu esas alarak yazılmış uluslararası sistem ve uluslararası toplumun genişlemesi çalışmaları, Hedley Bull ve Adam Watson tarafından yapılmıştır. Onların esas aldıkları husus, sistem kavramından ziyade düzen kavramı olmuştur. Her ne kadar farklı bir isimle olsa da Baryy Buzan ve Richard Little tarafından yazılan dünya tarihinde uluslararası sistem tarihi denemesi yapılırsa da her iki düşünürün çalışması da İngiliz Okulu bakış açısıyla yazılmıştır.

Sonuç olarak, uluslararası ilişkiler tarihi yazımında en iyi uygulamaların, İngiliz okulunun uluslararası toplum kavramı üzerinden düzen ana değişkeni esas alınarak yazıldığı söylenebilir. Makaleye konu olan diğer uluslararası sistem teorilerini esas alan herhangi bir uluslararası sistem tarihi yazımı söz konusu olmamıştır. Sistem tarihinin yazılmaması, uluslararası ilişkilerin bağımsız bir bilim olduğunu iddiasını

6. Extended Abstract

The root of international systemic thought goes back to sociology discipline and macro perspective of economics in international politics. In a sense that German social scientists Ludwig Von Butterfly, Talcott Persons and Nicholas Luhmann provide great contribution to the systemic thoughts of sociology. Whilst Bertanffly tried to create general systemic theory in sociology, Parsons focuses on structural functionalist systemic theory in his major works. However, Luhrmann’s major work is to bond their systemic ties with the integrated models in sociological systemic understandings. The idea of Kenneth N. Waltz about the general theory of economics can be applicable to the theory of international politics. In studying of systemic understanding in world politics also allows to use level of analysis such as unit, state and systemic way of analysis. Constructivist analogy effectively use the continuity and change in international system and actors’ choices of cooperative and competitive relation in international affairs. The systemic perspective also establishes the ties between international relations and philosophy, politics, history, law and economics.

The article gives more in debt analysis of systemic thoughts to the international politics since the beginning of international relations discipline. Morton Kaplan’s masterpiece “System and Progress in International Politics” is the one of the classics of international political science. He employs nine model to explain the structure of system in the world politics. Kaplan employs behaviouralist methodology in his work. However, the only practical model in Kaplan’s work is bipolar and balance of power classification. Both models can be used for historical analysis of world politics but the rest of his models present as explanatory and progressive model in his understanding of international politics.

There is always an alternative understanding of English scholars comparing the American perspective in politics. For example Hedley Bull uses traditional methodology in his international society concept which based on grounded model of content analysis. Both English School theorist Bull and Watson exercise their theory in their masterpiece “The expansion of International Society”. They outline the world

history by using the concept of international society which is anarchical as it is the concept of international system.

As it is mentioned above there was a discussion about level of analysis in international politics. In a sense that David Singer's level of analysis article was extended by Kenneth Waltz's masterpiece "Man, State and War." He ended up with his writing of neorealist canon, "The Theory of International Politics" in which he provides more explanatory perspective to the systemic understandings. In addition to English School understandings of international politics, the alternative perspective is introduced by Barry Buzan and Richard Little. Their masterpiece "International Systems in World History: Remaking the Study of International Relations". They use interaction capacity unit level of analysis in their works. Even though their masterpiece employs explanatory and progressive process of world history, none of this argument can be applicable to the study of history of international system.

The other international political theorist, Ernest Haas employed regional integration model in explanation of European integration. He introduces functionalist approach in the framework of experimental model in international politics. Haas works is not able to explain history of international politics. On the one hand, the best historical perspective was introduced by Richard Resocrance. He successfully applies nine periodization model in history of international system. In his first periodization he focuses on how the administrative classes' ideological homogeneity influences the in international affairs. He also analysis government elites' ideology provides the continuous circle of international anarchy. In his systemic analysis, he uses four variables as it is indicators, controller, sources provider, and capacity builders.

The article had made a short discussion between international relations' paradigms. The major paradigm of international politics as such realism, liberalism, constructivism, and English School provides different understanding about how does the system work. The articles introduce indebted literature review that has been produced by great thinkers of international politics. The attempt of the general theory and holistic perspective is still one of the debatable issues in international relations. In studying of systemic perspectives indicate the relative dependency between social sciences. In a sense that international politics employ these different disciplines' methodological and theoretical perspectives for its own strategic interest. The author believes that international relation has got enough capacity and rich literatures to become separate disciplines in the study of social sciences.

Keywords: International System, International Organization, Structure, Unit, State

Kaynakça

Arı, T. (1990). Morton A. Kaplan ve uluslararası politikada sistem yaklaşımı. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1-2), 103-118.

Bull H. (1969). "International Theory: The Case for a Classical Approach", in Knorr, Klaus and Rosenau, James (eds.), *Contending Approaches to International Politics* (Princeton, NJ: Princeton University Press), pp. 20–38.

Bull, H. (2012). *The anarchical society: a study of order in world politics*. Macmillan international Higher education.

Bull, H., & Watson, A. (1984). The expansion of international society.

Buzan, B., & Little, R. (1994). The idea of "international system": theory meets history. *International Political Science Review*, 15(3), 231-255.

Buzan, B., & Little, R. (2000). International systems in world history: remaking the study of international relations.

David Singer, J. (1961). The Level-of-Analysis Problem in International Relations. *World Politics*, 14(1), 77-92. doi:10.2307/2009557

Demirli, E. (2009). *İslam metafiziğinde tanrı ve insan: İbnü'l Arabî ve vahdet-i vücûd geleneği*. Kabalıcı Yayınevi.

Easton, David (1965). *The Political System*. (New York: Alfred A. Knopf, Inc. Sa:96-97.

Edubirdie. (2022) *Adam And Eve In Paradise Lost*. (February 17). Edubirdie. Retrieved February 22, 2022, from <https://edubirdie.com/examples/adam-and-eve-in-paradise-lost/>

Finnemore, M. (2013). *The Purpose of Intervention: Changing Beliefs about the Use of Force*.

- Haas, E. B. (2004). *The uniting of Europe: Political, social, and economic forces 1950-1957*. Notre Dame, Ind: Univ. of Notre Dame Press.
- Haas, E. B. (2008). *Beyond the nation state: Functionalism and international organization*. ECPR Press.
- Haas, E. B., & Haas, P. M. (2008). *Beyond the nation-state: Functionalism and international organization*. Colchester, UK: European Consortium for Political Research Press.
- Kaplan, M. A. (1957). *System and process in international politics*. New York: John Wiley & Sons.
- Kaplan, M. A. (1966), 'The New Great Debate: Traditionalism vs. Science in International Relations', *World Politics*, 19 October, 1-20
- Kennedy, P. M. (2017). *The rise and fall of the great powers: Economic change and military conflict from 1500-2000*.
- Keohane, R. O., & Nye, J. S. (2001). *Power and independence*. New York: Longman.
- Marion, J. Levy, (1952). *The Structure of Society* (Princeton: Princeton University Press.Sa:57.
- Martindale, Don (1965). *Functionalism in Social Sciences*. Philedelphia: American Academy of Political and Social Science. Sa:150-151.
- Mearsheimer, J. J. (2012). *The tragedy of great power politics*. W. W. Norton & Company.
- Milton, J. (2005). *Paradise Lost*, ed. Philip Pullman. *Oxford: Oxford University Press, 107, 15*.
- Rosecrance, R. N. (1963). *Action And Reaction In World Politics International Systems In Perspective*.
- Rosecrance, R. N. (1977). *Action and reaction in world politics: International systems in perspective*. Westport, Conn: Greenwood Press.
- Şenel, Muzaffer (2017) İngiliz Okulu'nun Düzen Kavramı ve Avrupa Birliği Uluslararası Düzeni 1992-2009, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.
- Waltz, K. (2018). *Man, the State, and War: A Theoretical Analysis*. New York Chichester, West Sussex: Columbia University Press. <https://doi.org/10.7312/walt18804>.
- Waltz, K. N. (2010). *Theory of international politics*. Reading, Mass: Waveland Pr Inc.
- Waltz, K. N. (2010). *Theory of international politics*. Waveland Press.
- Waltz, K. N. (1967). *Foreign Policy and Democratic Politics: The American and British Experience*. (Boston: Little, Brown and Company.
- Watson, A. (2009). *The Evolution of International Society: A Comparative Historical Analysis Reissue with a new introduction by Barry Buzan and Richard Little*. Routledge.
- Weltman, J. J. (1972). Systems Theory in International Relations: A Critique. *Polity, 4(3)*, 301–329. <https://doi.org/10.2307/3233964>
- Weltman, John J. (1973). *System Theory in International Relations: A Stuy in Metaphoric Hypertrophy*. Lexington Brooks. D. C. Heath and Company Lexington, Massachusetts, Toronto, London. Page.1.
- Yoldaş, Y. (2004). *İşlevsel-yapısal sistem kuramı*. Roma Yayınları.
- Yoldaş, Y. (2019). *Sistem kuramı*. Derin Yayınları, İstanbul.

Araştırmacıların Katkı Oran Beyanı / Contribution of Authors

Yazarların çalışmadaki katkı oranları (Süleyman Elik)%100 şeklindedir.
The authors' contribution rates in the study are (Süleyman Elik)%100 form.

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflict of Interest

Çalışmada herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.
There is no conflict of interest with any institution or person in the study.

İntihal Politikası Beyanı / Plagiarism Policy

Bu makale İntihal programlarında taranmış ve İntihal tespit edilmemiştir.
This article was scanned in Plagiarism programs and Plagiarism was not detected.

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı / Scientific Research and Publication Ethics Statement

Bu çalışmada Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi kapsamında belirtilen kurallara uyulmuştur.
In this study, the rules specified within the scope of the Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive were followed.